

A tér botránya

NÉMETH ZOLTÁNNAL JUHÁSZ TIBOR BESZÉLGET

Juhász Tibor: Legutóbbi, *Tektonika* című versesköteted, amely 2021-ben látott napvilágot a Kalligram Kiadó gondozásában, a recepció szerint megújító folytatása költői munkásságodnak. Míg eddig a test és a nyelv, pontosabban a test és a szöveg fogalmainak korrelációira épített poétikát működtetted, most, az említett két fogalom mellé odatehetjük a teret is. Ezért döntően olyan kérdésekkel készültem erre a beszélgetésre, amelyek az általad (újra)olvasott, az életed szempontjából is megkerülhetetlen terekkel kapcsolatosak. Elsőként a szülőföldről, a Felvidékről kérdezlek, annál is inkább, mert irodalomtörténészként rendszeresen foglalkozol a regionalitás kérdéskörével, már ami a szlovákiai magyar irodalmat illeti. Mennyiben határozta és határozza meg a nyelvről való gondolkodásodat az a többnyelvű környezet, amelybe születted?

Németh Zoltán: Szirák Péter írta egy fontos tanulmányában a határon túli magyar irodalmakról, hogy azok nem természetes fejlődés eredményeként jöttek létre. Tökéletes láttelep, viszont egy gyerek számára mindig az a természetes, amiben felnő, tehát a nemzetiségi-kisebbségi lét számomra egyáltalán nem tűnt idegennek vagy természetellenesnek. Viszont ebben az összefüggésben nagyon érdekes élményeket jelentettek a gyerekkori magyarországi kirándulásaim. Hiszen Magyarországra utazva szembesültem azzal, hogy egy másik országban is magyarul beszélnek, akárcsak otthon, viszont más tárgyi kultúra vesz körül, mások a feliratok a köztereken, némiképp máshogy öltözködnek az emberek és más az akcentusuk is – a nyelviség vonatkozásában talán ez tűnt föl először. Persze, ami az akcentusok nyelvi tapasztalatát illeti, ebben az értelemben mindig is meglehetősen sokszínű közegben éltem. Szülőfalum, Kéménd a Palócföld nyugati részén található, de az ott beszélt dialektushoz képest az én nyelvhasználatom nem számított palócnak [a magyarországi köznyelvhez képest persze biztosan]. Anyu ugyanis egy Zselizről kitelepített család sarjaként egyéves korában marhavagonban került Magyarországra, és ha jól tudom, 3-4 hónapig ebben a vagonban élt a testvéreivel és a szüleivel. Egészen addig, amíg megkaptak egy kitelepített svábok után megüresedett házat Baracson. Hamar elveszítette a szüleit, hároméves korában az édesanyja, tizenkét éves korában az édesapja halt meg, közben [a szalkai hídon, az Ipolyon keresztül] kiszökött hozzájuk az édesanyja húga, aki egyedül nevelte fel a három gyereket. Ő hozta meg a döntést 1960-ban, hogy visszaköltözik Csehszlovákiába. Szóval az én nyelvem, amit Kéménden használtam, nem teljesen a palóc volt, mert anyu Magyarországon szocializálódott. Amikor Besztercebányára, az egyetemre kerültem tanítani 2004-ben, egy még sokszínűbb nyelvi közeget, szinte egy Kazinczy előtti nyelvi állapotot volt lehetőségem megtapasztalni. Ugyanis a csallóközi diákok csallóközi nyelvjárásban beszéltek, a komáromiak majdhogynem magyarországi köznyelvet, a rimaszombatiak, fülekiek, tornaljaiak, Ipoly mentiek palócosan, a keletiek pedig megint egészen más, Felső-Tisza-vidéki diftongizáló északkeleti nyelvjárást használtak. És mindezt a kavalkádot még tovább színezte azoknak a diákoknak a szlovák akcentusa, akik

szlovák tanítási nyelvű iskolába jártak, illetve vegyes családból származtak. Talán ebből is látszik, hogy a „szlovákiai magyar” kifejezés nem jelent homogén minőséget. A Pozsony–Komárom közti Csallóköz egészen más kulturális és nyelvi régió, mint a Közép-Szlovákia déli részén elterülő Palócföld, és megint más az ukrán határ melletti Királyhelmec környéke. Ezért is találkozhatunk a szakirodalomban azzal az állítással, hogy a szlovákiai magyarság voltaképpen kényszerközösség, ellentétben Erdéllyel, amely az évszázadok során összetartozó terület volt. Természetesen az elmúlt száz év alatt szorosabb kapcsolatok is kialakultak a szlovákiai magyarok között, de még ma is elég nagyok a kulturális és nyelvi különbségek. Valójában a Felvidék fogalom is többértelmű, hiszen évszázadokra visszavezethető az eredettörténete. Mivel a szlovákok többsége számára még mindig kolonializáló, a magyar szupremáciára utaló jelentése van, például a 19. század második felében élt Grünwald Béla tevékenysége és művei nyomán, nem nagyon használom.

Juhász Tibor: Milyen emlékeid vannak a szlovák–magyar többnyelvűséggel kapcsolatban?

Németh Zoltán: Kéménden szinte csak magyarul beszéltek, tehát életem első éveiben egyetlen szlovák szót sem hallottam. Kőbölküti anyai dédnagyanyám, aki a Pozsony melletti Magyarbélről származott [férje, az akkor már elhunyt Sikula János szlovák származású volt], ugyan próbált engem szlovákul tanítani, mert úgy gondolta, az érvényesüléshez jól jön majd az államnyelv ismerete, de én kisgyerekként egyszerűen elszaladtam előle. Az óvodában már tanultunk szlovák mondókákat, az iskolában pedig szlovákul, viszont ezt nem tudtuk összefüggésbe hozni az életünkkel. Jellemző, hogy bemagoltattak velünk versikéket, mondókákat, amelyekből egy kukkot sem értettünk. És az is, hogy úgy használtunk szlovák szavakat, gyakran eltorzítva, hogy nem is tudtuk, hogy ezek nem magyar szavak – cseszpráci, monterka, párki, tyepláki. Kétnyelvű környezetben éltem tehát [bár az igazsághoz hozzátartozik, hogy oroszul is tanultunk], de nagyon sok olyan eleme volt ennek a kétnyelvűségnek, ami egy gyerek tudatában, illetve a hétköznapiakban nem vált reflektálttá. Később persze, pozsonyi magyar szakos egyetemistaként (illetve 1990-ben egy szemesztert az ELTE-n töltöttem) megváltozott ez a helyzet, elkezdtek érdekelni a nyelvhasználat különféle szintjei: a magyarországi kifejezések, amelyeket a szlovákiai magyarok (általában) nem ismernek; ismernek, de nem használnak; ismernek és használnak; ezek társadalmi csoportokhoz kötöttsége stb. Egy palóc gyerek számára például a magyarországi akcentus lehet nevetséges, de a legjellemzőbb az, hogy a magyarországiak „affektálnak”, illetve „szépen beszélnek”. Jellemző, hogy anyu, bár ismerte a vény szót, sosem használta Szlovákiában, így huszonéves koromig nem ismertem a jelentését.

Juhász Tibor: Az anyanyelven való olvasásnak volt-e identifikáló hatása ebben a nyelvi környezetben? Megtapasztaltad-e az olvasásnak azt a közösségformáló erejét, amely mondjuk a kisebbségi lét felől is érthető? Van-e egyáltalán kisebbségi tapasztalatod?

Németh Zoltán: Mint említettem, bár Szlovákiában nőttem fel, nem éltem szlovák nyelvi környezetben, csak nagyon rövid időszakban, pozsonyi egyetemista éveim

alatt. Az biztos, hogy egyetemi éveim előtt nem kategorizáltam az irodalmat szlovákiai magyarra és magyarországra. Egyébként itt, Debrecenben talán elmondható: az első nagy olvasmányélményem Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig* című regénye volt, amelyet kilencévesen, harmadikos koromban olvastam el. Még ma is érzem az igazságtalanság és a tehetetlenség fölötti dühöt, amelyet Nyilas Misi sorsa váltott ki bennem. Valószínűleg ezért is utálom mai napig az igazságtalanságot és a kiszolgáltatottságot. Ahhoz egyébként, hogy a nemzetiségi lét kérdései tudatosuljanak, talán gimnáziumi tanárom, Urbán György járult hozzá legnagyobb mértékben. Bár szerintem nem sok látható okot adtam rá, de magyar irodalmi folyóiratokat adott a kezembe, az *Új Látóhatásra* és az *Új Írásra* emlékszem például, itt találkoztam először Tandori verseivel is. Urbán György olvastatta el velem többek között Kosztolányi Ady-tanulmányát, sőt ki is kérdezett, mit gondolok erről a vitáról. Megint csak a helyszín miatt említem, és hogy milyen kicsi a világ: egykori zselízi gimnáziumi tanárom unokája az az Urbán Ákos, aki Debrecenben folytatta tanulmányait, *Egy helyben* című novelláskötete 2015-ben a hajdani József Attila Kör könyvsorozatában jelent meg. De visszatérve a kérdésedhez, a kisebbségi irodalom problémaköréhez: én azt tapasztaltam a pályakezdésem környékén, a '90-es években, hogy a szlovákiai magyar írók döntően a magyar irodalomra és Budapestre figyelnek, vagyis a szlovák irodalom nem nagyon érdekelte őket. Ha valamit olvastak a szlovák nyelvtudásra támaszkodva, az inkább a cseh irodalom volt. Az egész szlovákiai magyar irodalomból egyedül Grendel Lajos esetében lehet szó olyan típusú irodalomköziségről, ahogyan egyesek a szlovákiai magyar irodalmat elképzelték. (Többeknek az a véleménye, a szlovákiai magyar irodalom a szlovák és a magyar irodalom határán álló képződmény, amelyben egyaránt megjelennek a szlovák és a magyar irodalom elemei, illetve a kisebbségi identitással, a határon túli magyarság sorskérdéseivel foglalkoznak a szerzők. Természetesen rengeteg példa van erre, de összességében ez egy hibás általánosítás.) Nagyrészt Karol Wlachovskýnak köszönhetően jött létre ez a hatásmechanizmus, aki Grendel regényeit szinte azonnal, egymás után fordította le szlovák nyelvre, és ennek következtében Grendel művei nemcsak a magyar, de a szlovák irodalom formálódásában is részt vettek, maga Grendel pedig a szlovák irodalmi életben is közismert figurává vált. Olyannyira, hogy a szlovák Wikipédián magyarul író, illetve magyar származású szlovák íróként jegyzik, ami lehet, hogy sokak számára botrányosnak hangzik, mindazonáltal tudjuk, hogy az ilyen irodalomközi viszonyoknak sokféle megoldása lehetséges. Persze a szlovákiai magyar irodalom pozíciója csak nagyon távolról hasonlít például a finnországi svéd irodalom helyzetéhez, talán mert a szlovák–magyar együttélés valószínűleg sokkal kevesebb empatikus és dialogikus kapcsolatot termelt ki, mint a finn–svéd.

Juhász Tibor: 1970-ben születél, tehát 23 éves korodig Csehszlovákiában éltél, vagyis egy ma már nem létező ország állampolgára voltál. Milyen a Csehszlovákiához való viszonyod? Említetted, hogy a cseh irodalom iránt érdeklődött a szlovákiai magyar értelmiség. Neked volt-e, illetve van-e „cseh élmény”-ed?

Németh Zoltán: Elmondok erről egy sztorit. Talán második-harmadikos lehettem, amikor zselízi gimnazistaként egy háromfős csapatban részt vettem egy lévai irodalmi versenyen. Két könyvet kaptam jutalomként, az egyik Tőzsér Árpád *Körök* című

válogatott kötete, a másik a cseh Vladimír Holan *Éjszaka Hamlettel* című könyve volt – természetesen magyar fordításban. A Holan-kötettel való találkozás 16-17 éves koromban olyan elemi erejű volt, hogy majdnem elájultam, nem túlzok, szó szerint testi élményt jelentett az olvasása. És igen, tizen- és huszonevesként főleg világirodalmat olvastam, persze Esterházy mellett, a magyar, szlovákiai magyar szerzők kevésbé érdekelték. Mindenképp vannak „cseh kapcsolatok” a műveimben: fordítottam cseh underground költőket és Jáchym Topol-verseket, és a *Tektonikában* is van „cseh vers”, amely a Jan Cempírek–Lan Pham Thi-sztorit dolgozza fel. Nem irodalmi szempontból azt tudom mondani, hogy Csehszlovákiához különös viszony fűzte a szlovákiai magyarság nagy részét, hiszen általában nem akarták Csehszlovákia felbomlását. A legtöbben úgy érezték, hogy a csehek, akik ugyan messze vannak, képesek erőegyensúlyt kialakítani, azaz tulajdonképpen megvédenek a szlovák nacionalizmustól, tehát a demokrácia biztosítékát látták bennük. [Kivéve talán Duray Miklóst, aki a kezdetektől fogva úgy gondolta, a felbomlás elkerülhetetlen, és nem is lesz olyan rossz Szlovákiában.] Akkoriban a cseh nyelv teljesen átítatta a hétköznapiakat, az például alapélmény volt, hogy az esti híradóban két személy, egy szlovák és egy cseh nyelvű mondta be a híreket, az egyik hír szlovákul, a másik csehül került a közönséghez. A mai napig normális, hogy a szlovák tévében cseh szinkronnal megy le egy film, ahogyan az is, hogy a szlovák könyvesboltokban cseh nyelvű könyveket is lehet vásárolni. Fordítva viszont ez már nem teljesen igaz, sőt inkább arról olvashatunk, hogy a fiatalabb cseh generációk már nem értik a szlovákot.

Juhász Tibor: Talamon Alfonz nevét nem említetted a korai meghatározó olvasmányélményeid között, holott ő az első olyan szerző, akivel egy monográfia keretein belül foglalkoztál [*Talamon Alfonz*, Kalligram, Pozsony, 2001.]. Számomra ő kifejezetten szlovákiai magyar író, ugyanis Magyarország határain belül alig ismeri valaki, viszont mikor szlovákiai magyarok közt vagyok, gyakran hallok Talamon-idézeteket, ráadásul a szlovákiai magyar irodalmi intézményrendszerben prózaírói díj is örzi az emléket. Hogyan találta rá Talamon Alfonz munkásságára?

Németh Zoltán: A Talamon Alfonz-életmű helyzete arra mutathat rá, hogy szlovákiai magyar irodalom kanonizációs potenciálja csak részleges, regionális, és a kanonizáció Magyarországon a magyar irodalmi intézményrendszer centrumain keresztül valósulhat meg. Egy időben voltak ugyan arra utaló jelek, hogy Talamon Magyarország határain belül is ismert lesz, hiszen az 1992-ben megjelent *Gályák Imbrium tengerén* című kisregényéről például Bónus Tibor írt kritikát az *Alföldbe*, a *Beszélőben* pedig egy nagy beszélgetésre került sor a *Samuel Borkopf: Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmból* című utolsó regényéről Angyalosi Gergely, Bán Zoltán András, Németh Gábor és Radnóti Sándor részvételével. Elindult tehát a magyarországi recepció, viszont egy ponton túl megállt. Ennek talán ahhoz is köze van, hogy ez a nagyformátumú tehetség egy autóbaleset következtében sajnos nagyon fiatalon, harmincévesen hunyt el, és csak négy könyvet hagyott maga után. Én a '86-ban megjelenő *Próbaút* című, meghatározó prózaantológiának köszönhetően ismertem meg a nevét, amely a szlovákiai magyar irodalom legfiatalabb nemzedékének munkáiból nyújtott válogatást. Rongyosra olvastam az antológiát tizenhét éves koromban, és minden álmom az volt, hogy Talamonnal találkozzak a pozsonyi magyar tanszéken. Azzal persze nem

számoltam, hogy mire feljutok Pozsonyba, addigra őt kirúgják az egyetemről. Rajongásom ellenére álomban sem gondoltam volna, hogy valaha monográfiát fogok írni róla, ehhez az életemnek egy meglehetősen kellemetlen mozzanata segített hozzá. A '90-es évek végén, Talamon halála után, a nagy tudású, számomra egyfajta mércét is jelentő, de akkor már meglehetősen problémás korszakát élő Zalabai Zsigmond visszadobta, sőt szó szerint megtaposta a doktori disszertációm. Éppen ekkortájt jártam a Kalligram pozsonyi irodájában, ahol Szigeti László, a kiadó igazgatója a sztorit meghallgatva nekem szegezte a kérdést: „Miért nem írsz monográfiát Talamonról? Ha Szegedy-Maszák Mihály is igent mond, akkor bekerülhet a Tegnap és ma sorozatba. Ha neki nem kell, én akkor is kiadom.” Így aztán belekezdtem a Talamon-monográfiába, végül is Szegedy-Maszák bevalógatta a Tegnap és ma monográfiái közé, és ezt a könyvet védtem meg doktori disszertációként a pozsonyi egyetemen. De Talamon könyveiről azóta is írtam néhány tanulmányt.

Juhász Tibor: Két legutóbbi könyved, azaz a *Tektonika*, valamint a *Hálózatelmélet és irodalomtudomány* című monográfia [Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2018] között számos kapcsolat mutatható ki. Abban vélem felfedezni az egyezéseket, hogy látszólag nagyon távoli dolgokat és eltérő minőségeket kapsz össze [pl. Marcus Aurelius alakját szülőfaludhoz, Kéméndhez társítod], illetve egy olyan világ tapasztalatát próbálsz közvetíteni több versedben is, amely a legpontosabban a hálózatelmélet segítségével írható le. Hogyan vélekedsz erről?

Németh Zoltán: Marcus Aurelius járhatott Kéménden, sőt a kvádok elleni hadjárat idején valahol a Garam mentén született meg az *Elmélkedések* című könyve – ha vicces szeretnék lenni, azt mondhatnám, Csehy Zolit azzal tudtam Kéméndre csábítani, hogy nem valahol, hanem éppen itt. De visszatérve: a tér mindig különféle kapcsolódások színtere, és ezek a versszerűségről való gondolkodásra kényszerítenek. A hálózatelmélet az alkotás során annak a kérdésnek a megválaszolására bizonyul potenciális válaszkísérletnek, hogy mi is a vers maga, hogy a tér hogyan építi fel az identitást, hogy a térben játszódó események hogyan válnak a narrátor perspektívájának részévé, hogy milyenek az információ terjedésének térbeliséget is érintő vonatkozásai, hogy milyen kapcsolatok építik fel az identitást stb. Vannak a kötetben a hálózatos kapcsolódásokat távolabbról és direktbben poetizáló szövegek is, de a hálózatelmélet a *Tektonikában* önmagában része a térpoétikának. Mint látszik, az irodalomelméleti szövegek éppen annyira inspirálnak, mint a szépirodalmi alkotások. A *Tektonikában* legalább hat-hét verseskötet található, átlépve a ciklushatárokra is. Ebben az esetben azok az egymástól különböző egymásmellettségek érdekeltek, amelyek a kapcsolódásokról és a versszerűségről való gondolkodásra ösztönöznek. Számomra az a vers, amikor nyelvet tudunk találni valamiféle új felismeréshez, tapasztalathoz, s ezáltal lényegében egy addig nyelvbe nem foglalt területet hódítunk meg. Azt a szöveget érzem versnek, amelyben nem az újra-elmondás poétikája működik [ez utóbbi inkább csak daráló, újra ledarálja a már ismertet, a már megalkotottat]. A hálózatelmélet éppen azért inspiratív, mert viszonylag újszerű, rendkívül összetett megközelítési módot kínál a körülöttünk és a bennünk lévő világhoz. A valódi hálózatok, a csomópontok, a kapcsolatok és típusaik, elrendeződésük, mintázataik,

növekedésük – egyszerűen a kapcsolatok teremtése és megszakítása ad ritmust az én verseimnek is. Ennek a legideologikusabb példája a kötetből a *Tektonika. Le Ngoc Dung* című szöveg, amelyre előbb „cseh” versként utaltam, de a cseh vonal mellett vietnámi és ausztrál kapcsolatok is találhatók benne – három női név, egy cseh–vietnámi álnév, egy sydney-i hajszál stb.

Juhász Tibor: Mesélj, kérlek, a szöveg megírásáról!

Németh Zoltán: A vershez a hálózatelméleti érdeklődésem mellett az is hozzátartozik, hogy különös vonzódást érzek az álnevekhez és úgy általában az irodalmi misztifikáció jelenségéhez. Lan Pham Thi a kortárs cseh irodalom egyik legnagyobb visszhangot kiváltó álneve, egyúttal legnagyobb irodalmi misztifikációja. A már említett Jan Cempírek cseh újságíróhoz kötődik, aki Lan Pham Thi néven megteremtett egy csehországi, csehül író 19 éves vietnámi írónőt [Csehországban több tízezer vietnámi él]. A Lan Pham Thi álnév alatt közölt *Bílej kůň, žlutej drak* [2009], szó szerinti fordításban *Fehér ló, sárga sárkány* című naplóregény arról szól, hogyan éli meg egy tizenéves csehországi vietnámi lány a 2000-es éveket, hogyan találkozik a szegregációval, a rasszizmussal, a többségi társadalom képmutatásával. A szerző [tehát a háttérbe húzódó Jan Cempírek] a kézirattal megnyerte az egyik legjelentősebb cseh kiadó pályázatát, a díjátadási gálán természetesen személyesen nem vett részt, hanem Lan Pham Thi videófelvételen köszönte meg a szerkesztőség döntését, távolmaradását azzal indokolva, hogy már Kuala Lumpurban jár egyetemre. Cempírek erre a videószereplésre egy csehországi vietnámi lányt kért fel [neve The Thi Hong Nhung], de a könyvön nem az ő arca látható. Ahhoz ugyanis elkérte egy ausztrál fotós, Adam Robert Young képét, amelyet az a barátnőjéről készített [az ausztrál fotós barátnőjének a neve Le Ngoc Dung]. Cempírek átverős projektje olyan jól sikerült, hogy hosszú ideig mindenki elhitte, tényleg létezik ez a fiatal csehországi vietnámi írónő, nagy karriert jósoltak neki. A sztori első része közismert volt, tehát a könyv sikere és a videó, viszont a második feléhez, az ausztrál fotóshoz és a Cempírek könyvén szereplő barátnőhöz már a Google segítségével jutottam el. Paradox módon a saját laptopom semmilyen információt nem dobott ki, egy családi látogatás során szüleim számítógépébe is begépeltem a neveket – hála a Google titokzatos algoritmusainak, harmadik találatként rögtön az ausztrál fotós blogja került elélem. Szóval az említett ausztrál fotós leírta, hogy egy cseh újságíró száz dollárt fizetett a képért, amelyet a barátnőjéről készített és tett fel az internetre, de már bánja az üzletet, mert átverték, ugyanis a vevő nem azt közölte vele, hogy egy álneves regény borítójára fogja feltenni a fotót [a sztorinak erről a részéről, Le Ngoc Dungról egyébként a vers megírása idején a cseh oldalak sem tudtak]. Szóval ez adja a vers kontextusát, az átverések, a hamis és a valódi kapcsolatok, adatok, információk – így ér össze a cseh Jan Cempíreken keresztül a cseh–vietnámi Lan Pham Thi, a szintén cseh–vietnámi The Thi Hong Nhung, az ausztrál Adam Robert Young és az ausztrál–vietnámi Le Ngoc Dung, akik közül csak Lan Pham Thi nem valódi személy [az egész ügyről egyébként tanulmányt is írtam az *Iskolakultúrába*]. Cempíreket aztán később egy barátja buktatta le, állítólag egy e-mail-üzenet vezette nyomra, de cseh oldalakon olyasmiket is olvastam, hogy ez egy „megrendezett leleplezés” volt, tehát Cempírek előre megbeszélte a barátjával a leleplezés folyamatát, így biztosítva köny-

vének és önmagának a nagyobb médiafigyelmet. Végezetül még annyit, hogy ezzel a verssel egy álneves-jeligés irodalmi díjat, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának Arany Opus-díját nyertem el...

Juhász Tibor: A *Marcus Aurelius Kéménden* című versben azokról a véres eseményekről írsz, amelyek Kéménd helytörténetét terhelik. Hogyan viszonyulsz ehhez a múlthoz? Mennyiben határozza meg ez a múlt a te Kéménd-képedet?

Németh Zoltán: Kéménd tragikus sorsa a második világháborúval van összefüggésben. Három hónapig állt itt a front, a Garam vonalánál próbálták feltartani a szovjet hadsereget. Az oroszok elfoglalták ugyan a falut, de utána a németek csapdába csalták őket, az oroszok pedig a fejvesztett menekülés közben eldobálták a fegyvereiket, a lebombázott híd mellett a Garam másik oldalára próbáltak visszavonulni. Nagybátyám szerint ötvenesével-százasaival fogódzkodtak össze, így akartak átjutni a zajló Garamon, a németek pedig hátulról golyószóróval és repülőgépről lőtték őket. Állítólag ez alatt a három hónap alatt 40 ezer szovjet katona halt meg csak itt, többször foglalták el a falut oda-vissza, a házak hatvan százaléka elpusztult. Nagymama mesélte, hogy annyi hulla volt a folyóban, hogy szigetek képződtek a holttestekből, és ettől szó szerint kiáradt a Garam, mert nem tudott lefolyni. Az említett versben ezek a történetek is benne vannak. [Ilyen események egyébként Nagy Ervin színész családi legendáriumában is fennmaradtak, ez a *Vasárnapban* készült interjújából derül ki.] A *Tektonika* több versében visszatér ez: a tér botránya, vagyis az, hogy az idő legyalulja a tereket, jelenné teszi, eltörölve a múlt eseményeit. Ezek a versek a tér komplexitásának az igézetében jöttek létre. Én ott nőttem föl, a nyaralónk éppen ott volt a Garam-partján, ahol ezrével mészárolták le ezeket a katonákat – és csak negyvenöt évesen hallottam ezt a történetet. Félelmetes. Igen, a múlt terhe valóban befolyásolja a kéméndi létezésemet. Egyébként azért is nagyon érdekes ez a falu, mert feltűnően sok művész származik innét. Kéméndi például Bandor Éva, a Komáromi Jókai Színház egykori színművésze, aki most a budapesti Vígszínházban játszik, Juhász R. József performer és költő, kéméndi Hégli Dusan táncos, a pozsonyi Ifjú Szívek Táncegyüttes igazgatója, kéméndi Veres Erika költő és Veres István prózaíró, könyveiket a Kalligram adta ki, és kéméndi Bartusz György festő, szobrász is.

Juhász Tibor: A második világháború egy új helyszínt hoz a beszélgetésünkbe, mégpedig Varsót, ahol jelenleg is élsz. A lengyel fővárost Kéméndhez hasonlóan véres múlt terheli, ugyanis itt alakították ki azt a gettót, amely a becslések szerint több mint 300 ezer zsidó életét vette el. Meg kell említeni a varsói gettófelkelést is, amely szintén vérontásba torkollott.

Németh Zoltán: Már elköltöztünk a hajdani gettó területéről, jelenleg Varsó agglomerációjában élünk, de nem lehet és nem szabad túltenni magamat azon, amivel ott szembesültem. Varsóból egész utcák tűntek el, a '45 előtti városnak szinte semmi köze a '45 utánihoz. Amikor például a játszótéren kiásnak egy gödröt, mert új hintát akarnak állítani, nem ritka, hogy a föld alól fekete, elüszkösödött téglák bukkannak elő, de a talajbontással is járó tereprendezési munkálatok során is látni lehet a régi

házak szétlőtt és leégett maradványait. Mi a Krochmalna utcában laktunk, amely egy Nobel-díjas író is adott a világirodalomnak, Isaac Bashevis Singert, aki a Krochmalna utca 10-ben született, majd később a 12-ben élt. Szó szerint adott, hiszen az utcáról mint mikroközösségről írt elbeszéléseiért kapta az irodalmi Nobel-díjat. Tudod, hol találtam meg Singer szülőházát? Egy parkban, ahol közel és távol nyoma sincs semmilyen háznak, nyoma sincs utcának, fák és bokrok nőnek a helyén, mintha mindig is park lett volna ott. Pedig fennmaradtak a régi képek: a Krochmalnát éppolyan háromemeletes századfordulós házak alkották, mint Budapest utcáit. Erről beszéltem, amikor a tér botrányát említettem. Merthogy ez voltaképpen az idő botránya, amely ledózerolja a teret, nem-helyeket hozva létre az iszonyatnak, amely csak hiányként írja bele a múltat a térbe, a talajba, a földbe, az aszfaltba, a betonba.

Juhász Tibor: Nekem azokkal a szövegekkel is meglepő találkozásaim voltak, amelyeknek a versbeszélője nem emberi lény, sokkal inkább egyfajta poszthumán entitás, gondolok például a kötetnyitó *Még harminc év* vagy a *Cala Spinosa* című költeményekre. Hogyan teremthető poszthumán versbeszélő?

Németh Zoltán: Ez a két vers halhatatlan beszélőt képzel el magának, amelyet nem kötnék a tér és az idő korlátai, ráadásul a szexualitásuk húz vonalakat a tér és az idő elemei közé. Biztosan észrevetted, hogy általad poszthumánnak nevezett beszélői vannak a kötet legperverzebb verseinek is, csak ott a váltás sok esetben még radikálisabb, hiszen az élő–élettelen relációk cseréjéről van szó. Képzeld el egy hulladékgyűjtő járművet, aztán képzeld el azt embernek, azaz olyan valakinek, aki szemetet tárol és fogyaszt. Ez máris perverznek tűnik, pedig csak egy egyszerű behelyettesítést végeztünk el, modelláltuk, ahogyan a feleslegessé vagy használhatatlanná vált tárgyainkkal bánunk. Ha emberként képzelsz el például egy állatot, mondjuk varjút, amelyik földigilisztát húz ki a földből, majd elfogyasztja, akkor az máris perverzióként jelenik meg. Egyszerű transzformációról van szó, a világ mégis egészen más perspektívából látszódik. Csak meg kell fordítani a kapcsolódásokat, teszem azt, minden létezőt, beleértve a tárgyakat is emberként képzelni el, a falat és a lámpát és így tovább. A *Tektonika* „legperverzebb” verseiben ezt tettem, vagyis az inspirált, hogy az embert, az emberit megkíséreljem kiterjeszteni a világunk összes tárgyára és jelenségére. Természetesen ez nemcsak esztétikai tétellel kecsegtetett, mindennek morális felhangjai is vannak, hiszen a megfordítás következtében máris olyan jelenségek kötődnek az emberhez, amelyek morálisan elfogadhatatlanok. Én azonban úgy gondolom, hogy mindannak, amit perverzióként dekódolunk, megvan a maga normalitása. Egy más világot akartam bemutatni ezzel a poétikával, egy más struktúrában belüli gondolkodást, ahol a köznapitól eltérő hangsúlyoknak és jelentéseknek van érvényességük.

Juhász Tibor: Látsz esélyt arra, hogy a könyv különböző poétikáinak egy-egy későbbi projektetben nagyobb teret adj? Min dolgozol jelenleg?

Németh Zoltán: Esélyt természetesen látok, csak nem tudom, az új impulzusok nem nyomják-e el a régieket. Az utóbbi egy-két évben a fáraó-tematika érdekelt, a szlovákiai

Kisebbségi Kulturális Alap ösztöndíjasaként le is adtam egy kötetre való anyagot, de még nem halt meg bennem a téma, újabb és újabb rétegeit találom meg magamban és az olvasott szövegekben, szóval várhatók még az írásoknak és átírásoknak további fordulói. Kapcsolódva az előző kérdésedhez: a fáraó figurájában találtam meg azt a hálózati csomópontot, amely összefogja a posztumán szubjektumlehetőségeket, és egyúttal több szinten destruálja is azokat. Ráadásul ki is lép a térnek és a testnek abból a botrányából, amelyet a kitörlődés, megsemmisítés jelent. Egyrészt, a dolgok első szintjén a fáraó számunkra tárgy, mumifikálódott testbútor, kompozíció – amely mégis őrzi a test mulandóságát, eszközszerűségét. Másrészt a fáraó ember, legalábbis a mai felfogás szerint ember volt, uralkodó, népének vezére. Harmadrészt pedig – és erre a régi iratok tanulmányozása következtében jutott a történettudomány – a fáraó isten, saját korában mindenképp istenként tekintettek rá. Ez a három szint nagyon sok kapcsolódási pontot és jelentésteremtési lehetőséget nyújt számunkra, ezt próbálom meg kiaknázni elhallgatásalakzatokkal, töredékes nyelvi elemekkel, mintha egy elmosódott-kitörlődött papirusztekercset olvasnánk. Nagy hatást gyakoroltak rám ennek kapcsán Pintér Anna online előadásai is az ELTE Pesti Bölcsész Akadémiáján a sumer irodalomról. És hát az egyiptomi fáraókénál perverzebb emberi létmódot elképzelni is nehéz. Tehát mindez mélyfúrás is az emberi természet legmélyére.

